

ZOFAHL LŐRINC ÉPÍTŐMESTER

KIVONAT/HU

Zofahl Lőrinc a 19. sz. eleji Pest sokat foglalkoztatott, meghatározó építőmestere volt. Főként a klasszicizmusban és a romantika rövid időszakában tervezett és kivitelezett.

A Pesti Szépítő Bizottmányban a leghíresebb építészek (Pollack Mihály, Hild József) mellett találjuk. Gyakran vállalta új épületek, vagy régebben felépült házak áttervezését, emelet-ráépítéseket. A Hercegprímás utca 13. sz. ház megformálásánál, amit 1861-ben szignált, jól látható a historizmus irányzata. A belső homlokzatok inkább klasszicisták, az utcai romantikus. Zofahl Lőrinc építőmester ma is meglévő házai műemléki védelem alatt állnak.

Kulcsszavak: építészettörténet, klasszicizmus, Zofahl Lőrinc, Pesti Szépítő Bizottmány, építőmesterek, 1838-as pesti árvíz, Fővárosi Köz-munkák Tanácsa

ABSTRACT/ENG

Lőrinc Zofahl was a prominent master builder of Pest at the first part of the 19. century. He planned and implemented buildings mainly in the styles of Classicism and the short period of Romanticism. We can find him in the Beautifying Commission beside the most famous architects (Mihály Pollack and József Hild). Zofahl frequently undertakes redesigning new or ready buildings and heightenings of them. In the form of the building of 13. Hercegprímás str. (signed it in 1861) the style of historism is outstanding. The internal facades are rather of classicist style, while the street-side facade is rather romantic. Lőrinc Zofahl's still existing houses are under heritage protection.

Keywords: history of architecture, classicism, Lőrinc Zofahl, Beautification Committee, master builders, Pest flood in 1838, Capital Board of Public Works

Lektorált tartalom

1. | ÉLETE

Zofahl Lőrinc építőmester 1791–1863 között élt Pesten. 2018-ban lesz 155 éve, hogy elhunyt. [Apja Zofahl András, anyja Weisz Anna, öten voltak testvérek.] Pesten, főleg a Teréz- és Józsefvárosban dolgozott, de a Belvárosban is találunk épületeket, melyek az ő tervezései, vagy kivitelezésükben részt vett. Hartl Erzsébetet vette el, és hat gyermeket neveltek. Zofahl Lőrinc 1863. szept. 5-én, 72 évesen elhunyt és a Kerepesi úti temetőben (X. parcella, 27. sor, 53. sír) búcsúztatták. [Az asszony, aki a ferencvárosi Rákos [ma Hőgyes Endre] utca 8-ban lakott, a férjét 12 évvel élte túl.]

2. | MUNKÁSSÁGA [1]

A Kerepesi úti temetőnek egy kis, egyhájos kápolnáját 1857-ben Zofahl tervezte.

Homlokzati szobra Dunaiszky Lőrinc (1784–1833) ötvösművész alkotása, később az épületet Diescher József bővítette. 1831–43 között számos polgárházat épített. Zofahl korának sokat foglalkoztatott kismestere volt, közel 300 beadványát ismerjük. 1813–15 között vándoréveiben Zofahl is dolgozott Alois Pichl (1782–1856) Bécsben élő milánói építésznél, aki már 1844-ben az Újvásártérre kiírt országház pályázaton klasszicista épület tervével is részt vett. Feszl Frigyes (1821–1884) a magyar romantikus építészlet legjelentősebb képviselőjének a mesterjoggal rendelkező Zofahl Lőrinc kivitelező üzeme állt mindenkor rendelkezésére. Még élete utolsó évében is munkálkodott. Zofahl nagyban hozzájárult a *biedermeier-kori Pest* klasszicista kiépítéséhez. [1815-től a forradalmakig, 1848-ig tartott, a nagypolgárság lakás kultúráját tükrözte.] A klasszicista stílust átvette, egyszerűbb formában a népi építészlet is. Új szerkezeti

elemek jelentek meg, mint az öntöttvas. Ebben nagy szerepe volt Schlick Ignác (1820–1868) vasgyárosnak. Zofahl megbízói az egyházakon, iparosokon, kereskedőkön kívül általában jómódú polgárok voltak, és az Orczy bárói családnak is házi építőmestere volt. Ő tervezte az Orczy kert narancsház (orangerie) 70 m-es épületét 1817–20 között. Klasszicista stílusban épült, és két oldalpavilonnal rendelkezett, ami akkor 30 ezer Ft-ba került. Belvederként szolgált a korabeli leírások szerint. Ez volt az ország középső részén, Pest határában a legnagyobb privát park [2].

Zofahl házai arányosak, földszintesek, esetleg egy-két emeletesek, belső udvarokkal, melyeken a klasszicizmus, később a romantika jegyeit alkalmazta, és beillesztette azokat korának utcavonalába. Szerencsére néhány szép épületét ma is látogathatjuk.

* helytörténész

1. KÉP: Nádor utca 22. Oszwald Antal háza

József nádor [élt: 1776–1847, 1796-tól nádor] Zofahl Lőrincet 1836-ban beválasztotta a Szépítő Bizottmányba. A nádor kezdeményezte Bizottmány, a város fejlesztését tűzte ki célul. Ennek érdekében 1805-ben Hild József apja, János (1761–1811) készítette el a tervet, de Bécsben I. Ferenc király (1768–1835, uralkodott 1792–1835-ig) csak 1808-tól hagyta jóvá.

A város szállításán fáradoztak: utcák és terek kialakítása, de az 1838-as jelentős árvíz károkból okulva bővítették. Előírták a házak magasságát, építőanyagát és más szempontokat, feltöltötték a mélyebb utcákat, megvalósították a régi városfalak, kapuk bontását stb.

A Bizottmánynak többek között tagjai voltak: Pollack Mihály, Hild János és Jó-

Fotók: Horváth Zoltán, 2018

2. KÉP: Királyi Pál utca 18. Mayer Vince háza

zsef építészek, Perger Ignác, Valero Antal, Valthier Antal, Winkler Mihály választópolgárok, Ritter István ügyész, Dégen Jakab, Erhard Ágost, Jovanovits Döme mérnök urak, Vierer Ferenc épületfelügyelő, Kasselik Endre ácsmester. A feljegyzések szerint pl. 1832-ben 1202, 1833-ban 967 ügyet intéztek el. 1859-ben felosztatta a kormány és helyére 1862-ben az Építési Bizottmány [3] lépett.

3. | KORTÁRSAI

Pollack Mihály (1773–1855) [4], Kasselik Ferenc (1795–1884), Hild József [5] (1789–1867), ifj. Zitterbarth Mátyás (1803–1867), Hofrichter József (1779–1835), Pán József (1810–1890), Diescher József (1811–1874) [6], Wágner János (1812–1904). Híresek és kevésbé ismert mesteremberek, akik a régi Pestet az 1838-as nagy árvíz után vele együtt újjáépítették. [Neki ekkor 67 beadványa volt.] Szentpéteri József [7] (1781–1862) kiváló ötvösünk művészeti munkáival emelte az épületek külső és belső szépségét. 1848-ig 12 ezer építési engedélyt adtak ki, főleg földszintes házakra. 1849–67-ig Pesten az egyemeletes házak száma 580-ról 680-ra, a kétemeletes 390-ről 460-ra nőtt. 1869-től a Belvárosban megjelennek a három- és négyemeletes épületek is, ezek száma 110-ről 200-ra emelkedett [8].

4. | ÉPÜLETEI

4.1. BELVÁROS-LIPÓTVÁROS [9]

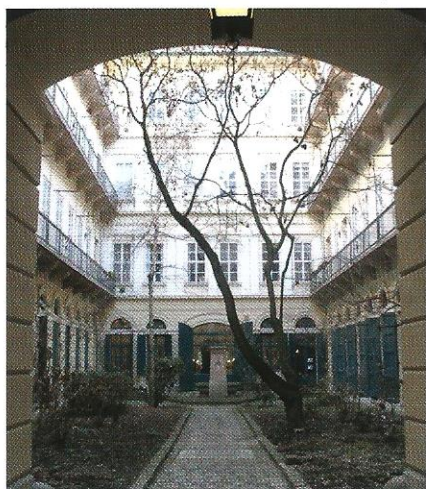
Nádor utca 22., 1660-ban Wind = Sél utca. Oszwald Antal háza [1. kép]. A romantikus háromemeletes saroképületet 1846-ban Feszli Frigyes, Gerster Károly és Kausser Lipót építészek tervezték. Homlokzatán öntöttvas- és kőerkélyek váltakoznak, vitézek faragott kőarcái néznek le. Zofahl volt a kivitelező építőmester. 1864-től Frohner Szálló néven ismerjük. A díszteremben három freskót Lotz Károly (1833–1904) készített. A Frohnerben a belső átalakításokat Gerster Károly és Frey Lajos végezte. 1891–14-ig Continentálnak nevezték.

Kristóf tér 7. és 8. Előtte áll a Halászlány, Fischer Rézi kútja, ami Dunaiszky László (1784–1833) szép munkája 1862-ből, de eredetileg a régi, lebontott Hal téren állt. Az egyemeletes ház 1805-ben Joseph Naum pékmesteré, majd Neu-

3. KÉP: Királyi Pál utca 18. Zofahl emléktábla, műemlék tábla

Fotók: Horváth Zoltán, 2018

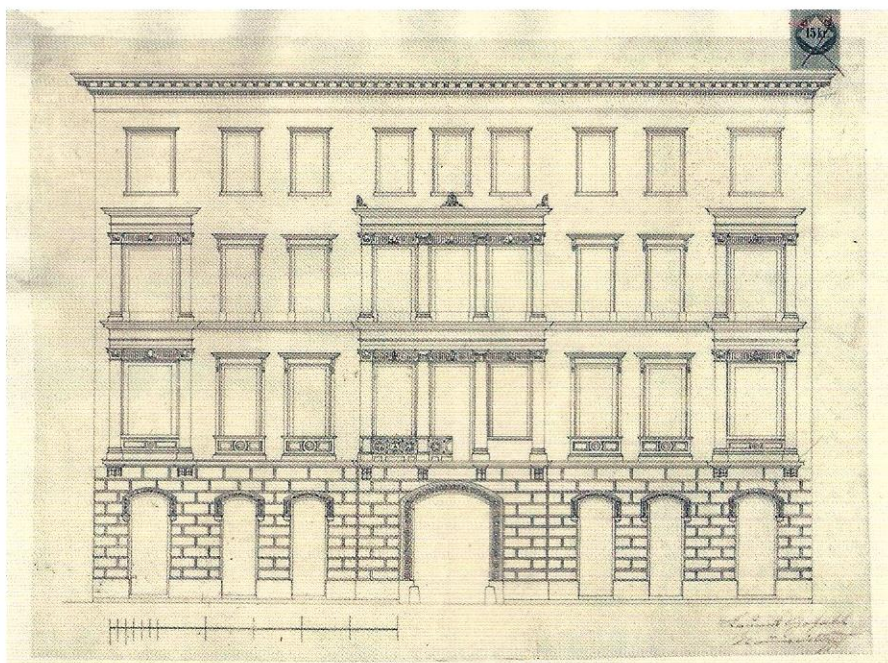
5. KÉP: Hercegprímás utca 13. A ház belső udvara

hoffer péké lett. Kétemeletesre 1836-tól Zofahl emelte, és a lisztraktárát is 1843-ban áttervezte. Homlokzata ma is igen reprezentatív. (Császári és királyi beszállító.) A kenyérbolt cégére az „Arany orosz-lánhoz” volt. A bejárat igen keskeny, a bentről látható lépcsőház és a függőfolyosók őrzik a klasszicista múltat. A Szépitő Bizottság előírta, hogy a másik háznak is egyező magassággal kell épülnie. Ezért a 8. sz. házat Damkó József is két-szintesre emelte 1836-ban Becker Lipót péknek.

Királyi Pál u. 18. = Bástya u. 23. a régi városfal mellett [2. kép] Mayer Vince volt az építtetője a most háromemeletes háznak [10]. Zofahl volt a tervező és az építőmester is. Szép, nyugodt klasszicista külső-

4. KÉP: Hercegprímás utca 13. Baumgarten Fülöp háza

6. KÉP: Hercegprímás utca 13. Baumgarten Fülöp ház tervrajza [HU BFL XV 17/b.312. Pest város Építő Bizottsága 54/1861.] Budapest Főváros Levéltára engedélyével

vel rendelkezik, 1839-ben épült. 1844-ben Diescher József bővítette, majd 1871-ben Pucher József (1836–1904) húzott rá két emeletet. Udvarán klasszicista rácsok és kút áll. Petőfi Sándor és Szendrei Júlia is

laktak benne. Ma a Szupp család háza-ként ismerjük. Emléktábla van a ház falán [3. kép].

Rózsa tér 2., a régi gyönyörű Erzsébet híd építése miatt eltűnt terek egyike. Pietsch

7. KÉP: Váci utca 59. Rottenbiller Lipót háza

Fotók: Horváth Zoltán, 2018

8. KÉP: Váci utca 59. Rottenbiller Lipót emléktábla

Józsefnek 1832-ben emelt itt egy épületet.

Kossuth Lajos utca 11. Becker Károly háza. Tervezője Kauser József 1891. Vaszerkezete Schlick Rt. [11]. Ma zárva, a Városvédők régi központjával szemben áll. A régi házat Becker vásárolta meg 1846-ban, majd helyére 1848-ban Zofahl Lőrincsel kétemeletes házat terveztetett, de ennek csak a hátsó keresztzárnya és a nyugati hosszabb oldalrész készült el. A keleti szárnyon Gerster Károly végzett átalakításokat, 1862-ben. A kivitelező Wagner János.

Hercegrímás u. 13., egykor Három korona utca (4. kép). Háromemeletes, belső udvaros, kései klasszicista épület [12]. Baumgarten Fülöpnek 1861-ben tervezte Zofahl. 1901-ben Havel Lipót építőmester végzett átalakításokat. Belső udvarán két vörös mészkő kút áll (5. kép). Az itt látható ajtóknál, ablakoknál a régi fából készült és zöldre festett fatábla megvan.

Az utcai oldalnál már romantikus elemeket is találunk. (6. kép) A középső kiemelkedő rizalitnál az ablakok szélesebbek és díszesebbek. Az I-II. szintet középben, az ablakok közt jön oszlopok fogják össze, a szélen falpillérek. Az erkély öntöttvas, faragott kő konzolokon áll.

Az egész ablaksor szemöldök párkánya felett kisebb koszorúk, legfelül szélesebb díszítés mintá vonul végig. A bejárati ajtó szegmensíves és fából készült. A ház meglepően jó állapotban van, szépségével emeli a Hercegrímás utca képét.

Sas u. 25., ekkor még *Két sas u.* 1861-ben épült Stern Bélának. Tervezője és kivitelezője Zofahl. 1873-ban átalakították Spitzer Gerzson és fiai részére. Ma ötemeletes, belső udvaros épület.

Arany János u. 7., egykor *Haupt = Fő utca.* 1848-ban Hild József végzett átalakítást, a hátsó traktusnál emeletráépítést, homlokzat-kialakítást. Az eredeti tervekét és kivitelezést 1835-ben Zofahl Lőrinc készítette Perger Ignác megrendelőnek. Klasszicista, kétemeletes, belső udvaros ház, zártosú beépítésben.

József nádor tér 7. sz. A Teleki palotát, eredetileg Kasselik Ferenc építette Murányi Panajot (gyapjúkereskedő és pénzváltó) családjának 1831-ben, majd a második emelettel 1833-ban Zofahl Lőrinc bővítette. Helyén már 1791-ben épület állt. Ma Bank of China, az épületet igen szépen helyreállították. Fehér festésével klasszicista gyöngyszem a téren.

Váci u. 59., régen Lipót utca (7. kép), Rottenbiller Lipót (1806–1870) háza. 1837-ben építette a klasszicista kétemeletes sarokházat a később többször is megválasztott neves polgármesternek (1848-ban főpolgármester, 1867-ig látta el feladatát.)

Emléktábla van a Sörház u. sarkánál (8. kép). Ezen az oldalon 12 tengelyes, egyszerű szemöldökpárkányokkal.

Kőkonzolos klasszicista függőfolyosóval, szegmensíves, kazettás boltozatú előtérrel rendelkezik (9. kép). A bejárati rész fekvőtéglány fülkéjében Gotgota kápolnadíszsel, ami valószínű a közeli Angolkisasszonyok kolostorából került ide.

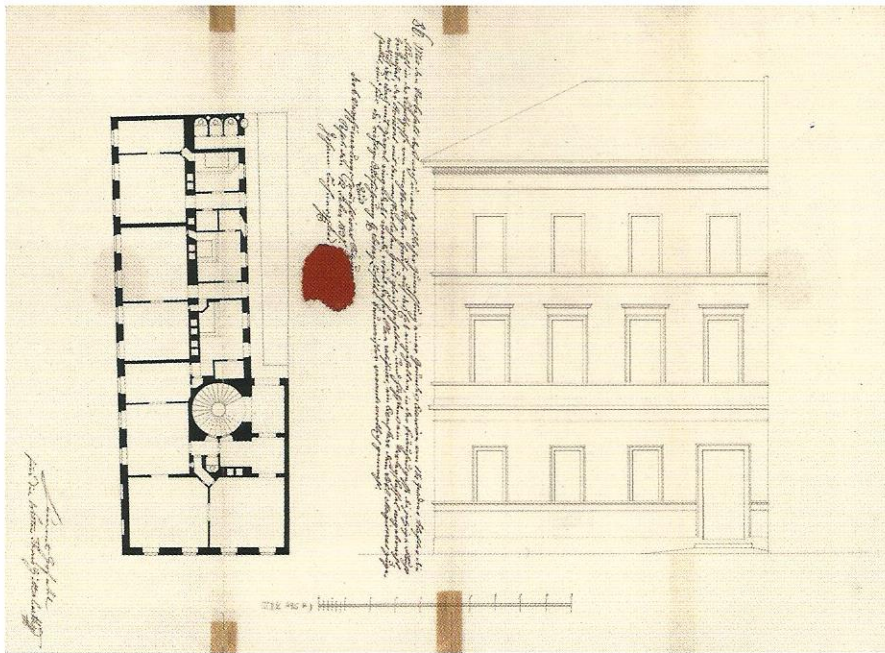
Vigyázó Ferenc u. 5.; a Prestige Hotelt, nemrég adták át. Eredetileg Hild József tervezte az utcának több épületet is, ezt a háromemeletes, zártosú házat, udvarán kúttal 1861-ben Spitzer Albertnek. A kivitelező építőmester Zofahl Lőrinc volt. Sajnos a régi épületből és a Hild jegyeiből szinte alig maradt.

4.2. TERÉZVÁROS ÉS ERZSÉBETVÁROS [13]

Király u. 62. (10. kép). 1860-ban emelte Jung Antalnak, egy régebbi ház felhasználásával Zofahl Lőrinc. Kétemeletes klasszicista épület a Zeneakadémiával szemben.

A koronázó párkányt tartó konzolok közeit rozettasor díszíti. 1986-ban a homlokzat felújítást Peregrinyi Sándor és Simon István végezte. Az udvari rész eléggé elhanyagolt, viszont a lépcsőház még őrzi a fa pálcátagos korlátokat. A ház igen árnyos, a külső egyszerű, az ablakok egyenes záródásúak. A tekintélyesen hosszú ház a Király utcai oldalon 6-, a Liszt Ferenc térinél ma 18-tengelyes. Földszintjén vendéglátó működik. A korábbi épület egyemeletes volt az egykori Gyar utcai üzemek a közelben indultak be, pl. a Valeró-féle selyemgyár is a Kürt utcában.

Liszt Ferenc tér 2. Csicsmanczay Pál házához toldalék építése 1854-ben, tervezője és kivitelezője Zofahl. Ennek helyén a korábbi épületet Brein Fülöp (1787–1835) 1821-ben emelte. Helyén 1905-

9. KÉP: Váci utca 59. – Rottenbiller Lipót ház tervrajza (BFL XV 17/b.311. Pest város Építő Bizottmánya SzBK 496/b. 1837.) Budapest Főváros Levéltára engedélyével.

től Vidor Emil tervezte szecessziós ház áll.

Király u. 50. Wahlkampf Henriknek 1838-ban Hild József épített házat, amit 1854-ben Zofahl emelettel és toldalékkal bővített.

Király u. 59.b. helyén 1856-ban Zofahl tervezte és kivitelezte a házat megrendelő Teleki N. részére.

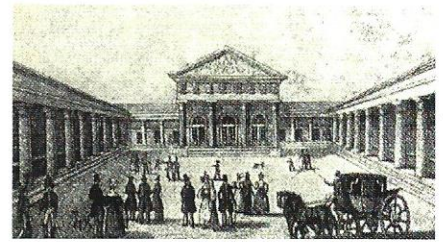
Király u. 12. egykori Gömör Károly patikája. 1846 után Hild József tervezett emeletreépítést, de ez elmaradt, csak Zofahl végzett kőműves munkálatokat. Itt voltak láthatóak Dunaiszky Lőrinc (1784–1833) kis alakú remek szoborfigurái. Előzménye volt a híres Szentlélek patika.

A *Király utca* végpontján volt a fasori

Fotó: Horváth Zoltán, 2018

10. KÉP: Király utca 62. Jung Antal háza

11. KÉP: Fasori Lövelde. 1840-ben Zofahl újraépítette, lebontva. Szentpéteri József plakettja C. Carrer könyomata

Lövelde [14,15,16] [11. kép]. 1840/46-ban Zofahl Lőrinc építette fel újra az eredeti tervek alapján a polgárság részére szórakozó helynek. A régi még 1823-ban Zambelli András terveinek felhasználásával épült a Lövész, ma Királyi Pál utcában a városfal mellett, de az 1838-as árvízben tönkrement. A Lövelde C. P. Vasquez 1837-es metszetén *Polgári Lőhely* néven is látható. Az itteni Malvieux mulatót ifj. Zitterbarth Mátyás (1803–1867), a vendéglőt Pollack Mihály tervezte. 1824-ben a klasszicista, oszlopcsarnokos épületről Szentpéteri József készített plakettet. Az ismert könyomat C. Carrer munkája. Az épületet 1890-ben bontották el. A tér 1890-ben róla kapta a nevét.

Kazinczy u. 40. Scheibel József híres gőzfürdője. Klasszicista d-honneur elrendezésben épült hangulatos fürdő. 1842-ben Hild József tervei szerint készült el. 1850-ben Zofahl Lőrinc tervezésében bővítették. Sajnos 1969-ben lebontották.

A *Károly körút és Király u. sarkát foglalta el a nagyméretű Orczy-ház* [17,18,19] [12. kép].

12. KÉP: Országút/Király u. sarok. Régi Orczy-ház, lebontva. Fotó: Klósz György 1890 Erzsébetvárosi helytörténet, <http://www.bpht.hu>

A hosszan elnyúló épület elődje 1730-ban egy beszálló fogadó. un. Mayerffy-ház, később „Angol-király”-nak nevezték, amit báró Orczy József özvegye vásárolt

meg. Ez volt a városfalon kívül Pest legnagyobb és történetileg legfontosabb háztömbje. 1796-ban barokkból átépítették. 1829-ben már klasszicista épületként említik. A homlokzata egykor három részből állt. Az új szárnyakat és a homlokzat egységét Zofahl építette. Tagolása igen egyszerű volt. A 18. században zsidó kereskedők költöztek ide Óbudáról, a Zichy birtokról. **Udvarában Zofahl Lőrinc tervezte a zsinagógákat.** 1829-ben az egész épületet emelettel bővítették. Ezáltal a kisebb emeleti zsinagóga is tágasabb, új női karzatot alakítottak ki. Az udvari nagyobb, háromhajós, 491 ímaszékkal, 1859-től pedig raktárként funkcionált. 1856-ban itt tartották az első börszét. Híres kávéházát *Vámbéry Ármin* (1832–1913) is látogatta. 1936-ban lebontották. A fotó Klösz György.

A következő utcákban is találunk általa tervezett, vagy csak átalakítást, műhely kialakítást, toldást végző munkákat. Ilyenek voltak:

Dob u. 68. 1863-ban Helfer Jakabnak készült,

Dohány u. 49. 1859-ben Szoyka Antalnak,

Kisdiófa u. 4. 1855-ben Brauer Károlyé. *Lázár u. 7–9.* 1856. Spitzer Ferencnek átalakítás,

Lázár u. 11. 1854. Temesváry Ignácnak, *Lovag u. 2–4.* alatt 1839. Farkas Dávidnak.

Nagymező u. 14. 1852. Auspitz Antalé, *uo. 54–56.* 1854-ben Kopp Józsefnek, (később Telefonközpont lett, Balázs Ernő tervezte, 1902–04, szecessziós stílusban.)

Hajós u. oldal ipari épületét Vuk Mihálynak emelte,

Hajós u. 68. 1856. Thomo Franciskának.

Ó u. 39. 1861. szintén Temesváry Ignácé. *Ó u. 41.* 1860. Palatin Ferencé.

Paulay Ede u. 15. 1857. Reisinger Ignácnak átalakítás.

Rózsa u. 63. 1860. Uhl Antóniának átalakítás.

Akácfa u. 55. 1851. és 1855. átalakítás Eiber Ferencnek,

Csengery u. 20. (*Rákosárok u.*) 1861. Betschauer Rozáliának toldalék építése. Ezeknek a korábban földszintes házaknak a helyen már többnyire újabb épületek állnak, csak a leírásukat találni, néha a meglévő falak, esetleg a pince felhasználása történt meg. Ugyanez vonatkozik a Józsefvárosi kigyújtásnál is.

4.3. JÓZSEFVÁROS [20]

Megjegyzem, Pesten 1851-ben 120 ezren, 1857-ben 136 ezren éleek. 1869-re 200 ezerre emelkedett a lakosság száma, akiknek nagy része német nyelvű volt. Az 1860-as években Pest a Habsburg Birodalom második legnépesebb városa volt. Ebben a városrészben 25 226 lakos élt. Az 1838-as árvízkor a legtöbbet szenvedett Józsefvárosban 1255 házból csak 249 maradt meg, a Ferencvárosban 438, a Terézvárosban 881. Sok volt az erősen megrongálódott épület is. Az árvíz utáni újjáépítés sok munkát adott az építőmestereknek, akik 12-en voltak a korbéli féléjegyzések szerint.

Rákóczi u. 59. 1860. Spisság Gáspárnak tervezte, helyén Benedek Dezső 1911–12-ben felépült Magyar Tiszti Takarékpénztárra áll.

Magdolna u. 13/a. 1854-ben Hartmann Józsefnek,

Koszorú u. 37. 1850. Weisinger Jánosnak,

Őr u. 8. 1862. Baumann Annának,

Népszínház u. 21. 1855. Wieser Ferencnek,

Práter u. 14. 1854. Lindwurm Istvánné-

nek, *Rákóczi u. 25.* 1861. Horváth Zsigmond-

nénak, *Szigony u. 27.* 1851. Nyikos Pálnak, *uo.*

21. 1854. Reisenmayer Pálnak,

Tavaszmező u. 18. 1856. Fábis Márton-

nénak, *Teleki tér 5.* 1850. Egendorfer Györgynek,

Tolnai Lajos u. 7–9. 1852. Mladensits János-

nak, *Üllői u. 34.* 1857. Thurn Eliznek,

Vajdahunyad u. 45. 1861. Horváth Teréz-

nek, *Vas u. 7.* 1861. Horváth Zsigmondnak,

Vígh u. 21. 1854. az előző tulajdonos-

nak toldalék épület. *Bacsó Béla u. 17.* 1850. Melfer Jakabnak toldalékepület,

Baross u. 63–67. (Stáció u.) ma Előljáróság, (épült 1897–99.) a korábbi épület

Kis Stáció u. 8. 1853-ban Kabek József-

nek, *Kis Stáció u. 63.* 1860. Fröchlích Fer-

rencnek, *Baross u. 77.* 1856. Hoffmann Józsefnek,

Baross u. 93. 1851. Kéler Sándornénak,

Illés u. 11. 1855. Zunft Mihálynak,

Práter u. 50. 1861. Lüpp Jánosnak,

Békési u. 3. 1850. Albrecht Károlynak,

Bérekocsis u. 32. 1858. Kádár Pálnak,

Bródy S. u. 19. 1860. Ortmann György-

nek, *Bródy S. u. 21.* 1857. Schubert Anná-

nak, *Dankó u. 11–13.* 1852. Kaltenecker Ant-

altnak, 1901-ben már a híres Divald Kor-

nél fényképészetét találjuk a helyen.

Diószeghy Sámuel (1840-ben Örömvölgy) *u. 8.* 1859. Krausz Izidornak, *Dió-*

szeghy Sámuel u. 16. 1859. Haucknecht Mi-

hálnak, *Diószeghy Sámuel u. 22.* szintén az ő részére toldalék építése,

Dobozi u. 25. 1853. Nonn Mihálynak, *uo.*

35. 1852. Holsteineréknek,

Erdélyi u. 1. 1852. Weisinger Mátyásnak,

ma ennek a helyen Schannen Ernő (1853–

1916) tervezte ház áll 1905-től.

Fecske u. 7. 1858. Muss Antalnak, *Fecs-*

ke u. 15. 1862. Lamercher Erhardnak, *Fecs-*

ke u. 37. 1851. Schrottbauer Józsefnek, *Fecs-*

ke u. 39. 1851. Sandleitner Ferencnek föld-

szintes házakat vagy toldalékokat tervezett.

Futó u. 22. 1858. Kokesch Sándornak,

Futó u. 47. sz. 1854. Kauser Józsefnek.

Horváth Mihály tér 17–18. (Telefonköz-

pont helyén, amit *ifj. Ray Rezső* (1876–

1938) szecessziós formában tervezett és

1910–16 között felépült) 1852-ben Zakár

Jánosnak, Zofahl által tervezett és kivite-

lezett háza állt. *József u. 5.* 1861. Magáts Józsefé,

József u. 9. 1859. Kun Lászlóé.

József u. 28. 1852. Grabovszky Konstan-

tiné. *Kálvária u. 5.* 1853. Renner Ferencé,

Kálvária u. 9. 1851. Fitz Istváné, *Kálvária u.*

20. 1859. Fogh Károlyé, *Kálvária u. 24.* 1852.

Fortrahn Antalé, *Kálvária u. 26.* 1853. Hol-

stener Györgynek. *Korányi Sándor u. 12.*

1850., Pitner Jakabnak,

Koszorú u. 25–27. 1854. Parmer Ferenc-

nek,

Kőfaragó 13. 1860. Braida Jakabnak,

Kőrös u. 5/a. 1862. Höchst Antalnak,

Kőrös u. 19. 1852. Lieb Ferencnek,

Krudy Gyula u. 6. 1863. Bayer Mátyásnak,

Leonardo da Vinci u. 27. 1850. Faust

Keresztélynek,

Vas u. 18. 1862. Neusall Károlynak,

Bókay u. 23. 1852. Schuster Józsefnek,

Bókay u. 44. 1851. Liebe Mihálynak,

Práter u. 56. 1852. Loszgoth Jánosnak,

Gyulai Pál u. 6. Rossenfeld Simonnak

1850, késő klasszicista, *Pollack Ágoston*

tervezte, Zofahl a kivitelező,

Gyulai Pál u. 8. Kramer Jakab lakkozó

mesternek, *Pollack Ágoston* tervezte,

1863. Zofahl átalakítást végzett. A lak-

kozó mester Zofahl mellett dolgozott az

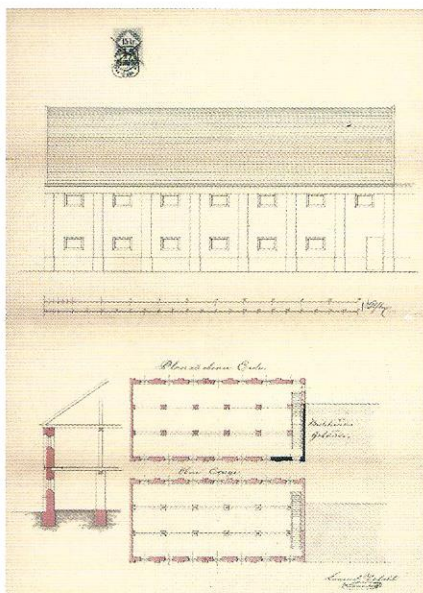
Orczy-háznál is.

Pollack Mihály tér 14. Ezen a téren is említik Zofahl nevét a paloták megépítése előtti építkezéseknél. *Karacs Ferenc* (1770–1838) a híres rézmetsző és térképész nagyra értékelte az építőmester munkáját és emberségét, ezért szívesen lakott nála, az akkori Téglavető utcában, és oda is házasodott. 1839-ben már Sándor u. 38. címen említik. Zofahl telke 1479-es számon volt telekkönyvezve, rajta földszintes, nagy kiterjedésű saját tervezésű háza állt. Lebontása után a helyén az Ybl tervezte gróf Dégenfeld-Schonburg Ágost, Odescalchi palota áll. 1872–74-ben épült, kivitelezője Wechseltmann Ignác volt. Itt halt meg 1902-ben Tisza Kálmán miniszterelnök.

Üllői u. 34. 1857. Thurn Eliznek tervezte.

4.4 KŐBÁNYA, 1873-IG A JÓZSEFVÁROSHOZ TARTOZOTT

Kőér u. 4. – *Harmat u. 41.* [13. kép] védett műemlék. A *Csősztoronyt* [21] 1844-ben Zofahl vázlatai alapján emelte Brein Ferenc. Kőbánya címerében is szerepel. 1843-ban Pest város magisztrátusa pályázatot írt ki a torony megépítésére. Kőbánya egykori virágzó szőlőkultúráját vigyázta. Volt itt szőlője Rottenbiller Lipót polgármesternek is. Szabadon áll a gótizáló-romantikus, szemnek gyönyörködtező torony, és a hozzátartozó kis „főcsősz” ház. A torony kétszintes, a kilátó tetőre lépcső vezet fel, amire vékony vaskorlát kanyarog. Szorosan mellette áll a nyeregtetővel fedett téglalap alapú őrház. A bejárati ajtaja gazdagon faragott. A „mezei kapitány” felügyelete alatt évtizedekig

14. KÉP: Kőbánya, Baumann Károly maglárterv (BFL XV 17/b.312. Pest város Építő Bizottmánya 62/1862.) Budapest Főváros Levéltára engedélyével

segítette a helyi csőszök munkáját. A 19. sz. végén a filoxéra elpusztította a szőlő ültetvényeket. Helyükön most részben zöldövezet és lakótelep épült. Zofahl maglártervát épített 1862-ben Baumann Károlynak [14. kép].

Kőbánya Ó-hegyen 1836-ban 4 kőbánya és 4 téglavető működött. Ezekből több építész család is birtokolt (Zitterbarth-Lechner, Feszl Frigyes, Hofhauser). Az árvíz után megnőtt az igény a téglára. A Bécsből áttelepült szakember, Alois Miesbach, majd unokaöccse Drasche Henrik vitte tovább a hiányzó és felfutó ipar-

Fotó: Horváth Zoltán, 2018

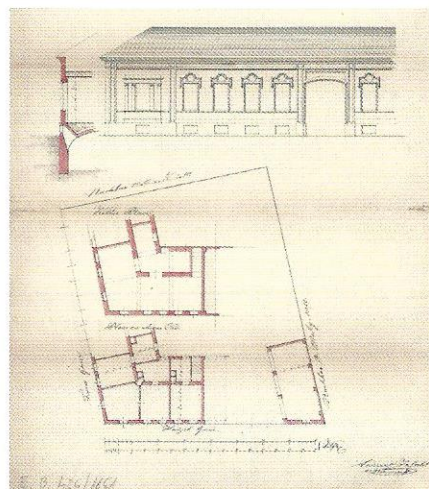

13. KÉP: Kőbánya, Kőér utca 4., Csősztorony

ágot. Az Udvar is támogatta ezt, és a Rákospatak mentén 52 holdat ingyen adott a gyár alapításához. A két világháború között a téglagyártás Óbudára helyeződött át.

4.5. FERENCVÁROS

Ráday u. 36. 1859-ben az eredeti Brandtházra Nussbauer Lőrinc megbízásából Zofahl tervei szerint emeletet építettek. Középső rizalitjának ablakai közt régen Szűz Mária és Szent József szobrai álltak [22].

15. KÉP: Ferencváros, Berzenczey utca. Frankovics Ferenc ház tervrajz (BFL XV 17/b.312. Pest város Építő Bizottmánya 425/1861). Budapest Főváros Levéltára engedélyével

Berzenczey utcában Frankovics Ferencnek 1861-ben földszintes házat tervezett [15. kép].

4.6. VIDÉKEN

Gyöngyös [23]

Az eredetileg 1769–70-en épült barokk kúriát [16. kép] a Grassalkovich családtól vásárolták meg az Orczy bárók, akik már 1699-től a város urai. II. Orczy Lőrinc 1826-tól klasszicista stílusban átépíttette, Zofahl Lőrinc építőmesterrel.

A reprezentatív kastély négyszög alaprajzú, körülépített kétszintes épület. A parkra néző főhomlokzat közepén hat dór oszlopos portikusz, felette erkéllyel. A mellvédes vaskerítés parkjának kapuit Urhl Ferenc szobrász (1794–1862) szembe

néző kőoroszlánjai őrzik. A Mátra Múzeumnak ad helyet. A legutóbbi helyreállítás után 2009-ben Európa Nostra díjat érdemelt. Zofahl Lőrinc már Pesten is megbecsült építőmestere volt a bárói családnak, ezért az **újszászi kastélyuk** (Szolnok megye) felújításánál – 1830-tól klasszicista – is megbízást kapott.

Esztergom [24]

A **Fürdő Szálló** klasszicista épülete (**17. kép**) Zofahl tervezte, műemlék. Az 1600 vörösfenyőre épült gőz- és kádfürdőt a Szent Tamás hegy lábánál fakadó hévizek táplálják. A kivitelező Gramling Ignác helyi építőmester volt, a munkálatokkal 1842–1850-re készültek el. A pallér nevét Tombach János jegyezte. A Mala forrástól 473 m hosszú tégl- és kőfalazatú forrásalagutat építettek. Sokáig az esztergomi káptalan tulajdonában volt. Híres vendégei között megemlítem Liszt Ferencet, Kossuth Lajost, Széchenyi Istvánt és Blaha Lujzát. 1924-ben Váczy Hübsch Kálmán építész végzett átalakítást. A ház 1976-ban emléktáblát helyeztek el. Színháztermét 1960-ban elbontották. Az akkori tervek szerint az átalakítás után a fürdőhöz konferencia termet is építettek volna. Ma leromlott állapotban van. Az 1920-as fotón a Szent István Fürdő és Szállóda nevét olvashatjuk.

Zofahl a **pécsi székesegyház** helyreállítási munkálataiban **Pollack Mihály** mellett részt vett.

18. KÉP: Hajós Szent Imre templom, hajosiplebania.hu

16. KÉP: Gyöngyös, Orczy kastély <http://muemlekem.hu/muemlek?id=5688>

17. KÉP: Esztergom Szent István Hotel és Fürdő Szálló <https://wikipedia.org/Szent-tamas>

Hajós, – Bács-Kiskun megye

Szent Imre római katolikus templom (**18. kép**), ma műemlék, eredetileg egyhajós barokkban épült 1728-ban. Lakói Németországból, Schwabból érkeztek. Az óházából magukkal hozták Szűz Mária egy méter magas fából faragott szobrát. A szabadon álló templom bővítését Zofahl Lőrinc 1820-ban végezte klasszicista stílusban háromhajóssá, mindkét oldalán tágas timpanonos előcsarnokokkal. A főhajó nyeregtetős, pilaszterekkel és timpanonnal kiemelt. A mellékhajók csehsüveg boltozatúak, a bejárati oldalon karzattal. A szószékét Bauer Mihály (1794–1858) a kor jeles szobrásza emelte. Az orgona 1823-ban épült, Mertz Ádám munkája. A templom híres búcsújárárhely [25].

5. | ZOFAHL LŐRINC HÁZAINAK JELLEMZŐI [26]

Egyetlenes, nyugodt tagolás, kevés dísz, a vízszintes elemek kiemelése. A homlokzat egyszerű, legtöbbször csak a középrizalitot hangsúlyozta. A kortárs kis-

mesterek legtöbbször Hild József építész munkáihoz és a kor divatjához igazodtak egyszerűbb kivitelezésben.

6. | ZOFAHL GUSZTÁV ÉPÍTÉSZMÉRNÖK

Zofahl Lőrinc fia (1833–1877. VII. 1). Dvorsák Júliát vette el, hat gyermekük született. Igen fiatalon, 44 évesen hunyt el, ekkor a gyászjelentésen már a Fővárosi Közmunkák Tanácsa főmérnöke. A Bécsi Akadémiát végezte el, és szintén a romantika híve volt.

A **Fővárosi Közmunkák Tanácsa** 1870. évi megalakulásakor igen színvonalas műszaki gárdával rendelkezett.

A városra kiterjedő nagyobb szabályozási munkák előkészítésére összpontosított. Elnökének gr. Andrássy Gyulát (1823–1890) választották és 18 rendes tagból állt. Első alelnöke gr. Tisza Lajos, utána 1873–1905-ig Podmaniczky Frigyes (1824–1905) báró volt. Az FKT 1918-ig látta el feladatát. Wolfahrt Henrik 1870–1891-ig műszaki tanácsos, osztályvezető volt. Zo-

fahl Gusztáv [27] a Mérnöki osztályán 1870–77-ig osztályvezetői beosztásban [28]. Munkatársa Reitter Ferenc [29] [1813–1874] pedig főmérnöki beosztásban dolgozott, aki az 1860-as évek elején kidolgozta a városi közcsatorna tervét, amit 1865-ben mutattak be. Akkor a Lánchíd melletti egykori Liptay palotában (Ybl Miklós tervezése) laktak mindketten. Zofahl Gusztáv az Operaház építésénél műszaki ellenőrként tevékenykedett. A *Sepsiszentgyörgyi Református Kollégium* építésében 1857-ben (gr. Mikó Imre saját költségen emeltette) Zofahl Gusztáv is részt vett. 1861-ben a *Hercegrímás u. 13. sz.* háznál apja mellett is közreműködött.

Az 1873-as városegysítéskor az új Budapestnek 270 476 lakosa volt [30].

Zofahl Lőrinc régi házaihoz a reformkor óta számos város- és kultúrtörténeti esemény fűződik. A család életéről igen kevés adat maradt fenn.

7. | ÉRTÉKELÉS

Zofahl Lőrinc egyidőben élt és alkotott a József- és Ferencváros kialakulásával. Ezek a városrészek 220–225 évesek, akkoriban a házak többnyire vályogból készültek és földszintesek voltak. Az 1838-as pesti nagy árvíz a legtöbb kárt éppen ezért itt okozta. A helyreállításukban a Józsefvárosban lakó építőmester nagy odaadással vett részt. Zofahl-nak 67 beadványa volt, 1839-ben 81, 1840-ben 23. 1829–47-ig a Pesti Szépitő Bizottmány ideje alatt 285 építési engedélyt adott be.

Dr. Borbíró Virgil építész (1893–1956) 1932-es *Pesti építőmesterek 1809–47-ig című* cikkének összesítése szerint, kigyűjtöttem Zofahl épületeinek emeletszámát is. 1832-től 1847-ig 3 emeletréépítést, 11 kétemeletest, 14 egyemeletest, és csak 2 háromemeletest találtam. Első munkáját 1820-tól datálják. A fenti szerző szerint Zofahl Lőrinc a korszak második felének nagy gyakorlatú építésze volt. Nála később több, neves mester kezdte meg gyakorlatát, pl: Feszly Frigyes is az irodájában működött.

Zofahl Lőrinc a klasszicizmus és azt követő romantika stílusában dolgozott. Új házakat tervezett, vagy emeletek ráépítését végezte, gazdasági épületeket emelt és kivitelezett. Megbírói a főrangú Orczy családon kívül, az egyház, jómódú polgárság és iparosok, akik már a bieder-

meier lakásbelsőkön kívül igényes házakat is rendeltek. Fennmaradt épületei műemlékvédelmet kaptak.

József nádor alatt a városban több jeles épület is felépült (Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Színház, Gellérthegyén a Csillagda, elindult az első vonat Vácra, rendezték a Városliget parkosítását, újra épült a **Lövölde**, ebből a munkából Zofahl is kivette részét stb. Voltak más nagy beruházások is, (Széchenyi István kezdeményezésére a Lánchíd, a Hengermalom és az Óbudai hajógyár stb.) ahol jeles építészeink és az építőmesterek bőven kaptak feladatot. A már fejlődést gátló céheket az 1857-es császári paténssal törölték el. A későbbi működésüket az 1859-ben kidolgozott ipartörvény szabályozta. Az 1867-es kiegyezés körüli időkben vált ketté az építész tervező és a kivitelező vállalkozó [31]. Az 1873-as városegysítés pedig óriási lendületet adott a későbbi fejlődésre. A század végére a 16. helyről a 9. helyre került Budapest az európai fővárosok között. Zofahl Lőrinc [32] mindezt már nem érthette meg. Sajnos fia is 1877-ben, 44 évesen elhunyt. Elmondhatjuk, hogy a Zofahl család közel 50 évig (1836–1877) a városépítés felügyeletében jelentős szerepet játszott. Ezek az intézmények (Pesti Szépitő Bizottmány és az Fővárosi Közmunkák Tanácsa) a korban a legjobban elismertek közé tartoztak. ■

HIVATKOZÁSOK

- [1] Déry Attila: Budapest építészeti topográfia I. - Pest története és művészete. TERC Kiadó, Budapest 2005. A klasszicista Pest építői és műveik. 44, 45. o.
- [2] Gábor Alföldy: Orangeriekultur in Österreich, Ungarn un Tschechien - Lukas Verlag, 2014., 88. o.
- [3] Déry Attila: Budapest építészeti topográfia I. - Pest története és művészete. TERC Kiadó, Budapest 2005. Építő gyakorlat. 60. o.
- [4] Horváth Péterné: Pesti Német Színház a 19. században. ÉRTESÍTŐ - a Budapesti Városvédő Egyesület lapja, 2012. 02. XXX/2. <http://varosvedo.hu/ertesitok/>
- [5] Horváth Péterné: Hild József emlékezete ÉRTESÍTŐ - a Budapesti Városvédő Egyesület lapja, 2014. 06-07-08. XXXII/II. <http://varosvedo.hu/ertesitok/>
- [6] Hidvégi Violetta, Maróty Katalin: Diescher József - Építészet és mesterség, Budapest Főváros Levéltára, 2016. 180. o.
- [7] Zádor Anna: A klasszicista Pest. A mi Budapestünk sorozat - Városháza, 1993. 53-54. o.
- [8] Déry Attila: Budapest építészeti topográfia I. Pest története és művészete. Budapest, 2005. TERC Kiadó, Városfejlődés. 58. o.
- [9] Berza László (szerk): Budapest Lexikon II. Akadémiai Kiadó 1993. 166. o.

- [10] Berza László (szerk): Budapest Lexikon I. Akadémiai Kiadó 1993. 677. o.
- [11] Horváth Péterné: Schlick Ignác vasöntő és a Schlick-gyár története. XIII. Kerületi Helytörténeti Füzetek - 16. 2010.
- [12] Berza László (szerk): Budapest Lexikon I. Akadémiai Kiadó 1993. 548. o.
- [13] Déry Attila: Budapest építészeti topográfia 3. Erzsébetváros-Terézváros VI-VII. kerület. TERC Kiadó, Budapest 2006.
- [14] Berza László (szerk): Budapest Lexikon II. Akadémiai Kiadó 1993. 41. o.
- [15] Zádor Anna: A klasszicista Pest - A mi Budapestünk sorozat - Városháza 1993. 55. o.
- [16] Déry Attila: Budapest építészeti topográfia I. Pest története és művészete. TERC Kiadó, Budapest, 2005. A klasszicizmus Pestén. 154. o.
- [17] Horváth Péterné: Az Orczy-ház története. ÉRTESÍTŐ - a Budapesti Városvédő Egyesület lapja 2012. 01. XXX/1. <http://varosvedo.hu/ertesitok/>
- [18] Berza László (szerk): Budapest Lexikon II. Akadémiai Kiadó 1993. 236. o.
- [19] Orczy-ház - <http://erzsebetvaros.hu/erzsebetvaros/keruletunk-38/helytortenet-61/nevezetessegek-110/orczy-haz-190>
- [20] Déry Attila: Budapest építészeti topográfia IV. Józsefváros VIII. kerület. TERC Kiadó, Budapest, 2007.
- [21] Csósztorony: http://10ker.blog.hu/2009/12/02/a_cosztorony_tortenete; - <https://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%CC%91sztorony> - Wikipedia 2018.02.
- [22] Szabó-Pap Krisztina, Lovász György (szerk): Adalékok a Belső-Ferencváros történetéhez. Budapesti Városvédő Egyesület, 1986. Hégart László közlése, 338. otd.
- [23] Gyöngyös - Orczy kastély - Műemlékvédelem: 2011.III.27, azonosító, 5688, <http://muemlekiem.hu/muemlek?id=5688> 2018.02.
- [24] Esztergom - https://hu.wikipedia.org/wiki/Fürdő_Szálló_Wikipedia 2018. 02.
- [25] Hajósi templom - www.bucsujaras.hu/hajos 2018. 02.
- [26] Déry Attila: Budapest építészeti topográfia I. Pest története és művészete. TERC Kiadó, Budapest, 2005. A klasszicizmus Pestén. 159. o.
- [27] Siklóssy László: A Fővárosi Közmunkák Tanácsa Története - Hogyan Épült Budapest 1870-1930. 35., 619. o.
- [28] Déry Attila: Budapest építészeti topográfia I. Pest története és művészete. TERC Kiadó, Budapest, 2005. Pest épületei és építői. 65. o.
- [29] Horváth Péterné: Akik gátat szabtak a Dunának. ÉRTESÍTŐ - a Budapesti Városvédő Egyesület lapja 2011. 11. XXIX/8 <http://varosvedo.hu/ertesitok/>
- [30] Déry Attila: Budapest építészeti topográfia I. Pest története és művészete. TERC Kiadó, Budapest, 2005. Városegysítés és várospolitikai 1867-1872. 66. o.
- [31] Déry Attila: Budapest építészeti topográfia I. Pest története és művészete. TERC Kiadó, Budapest, 2005. Pest épületei és építői. 62, 64. o.
- [32] Horváth Péterné: A 225 éve született Zofahl Lőrinc a XIX. század első felének neves építőmestere I-II. ÉRTESÍTŐ - a Budapesti Városvédő Egyesület lapja 2016.12.-2017.01. XXXIV/4. <http://varosvedo.hu/ertesitok/>